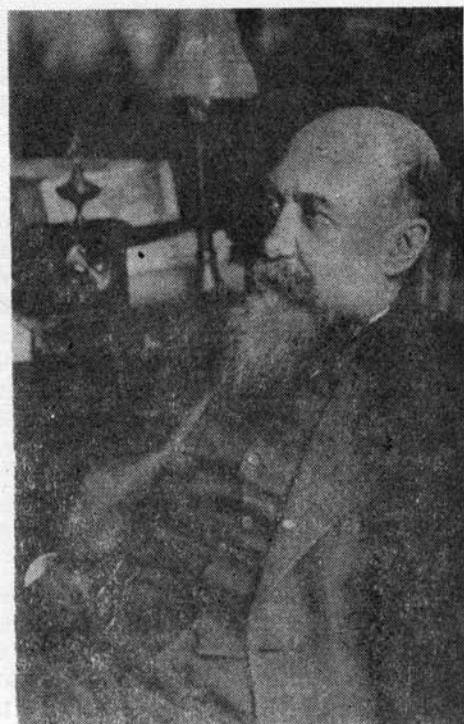

NICOLAE IORGA CENTENÁRIUMÁN

Nicolae Iorgára, az emberiség művelődésének kiemelkedő személyiségére — aki Henri Focillon szavaival „az emberi értelem történetében nagy visszhangot keltett” — most a születésétől eltelt száz év távlatából is mint sokoldalú tudósra, remekművek alkotójára emlékezünk. 1871. június 5-én született Botoşani-ban. Ötéves korában elvesztette édesapját. A gyermek Iorga már egészen kis korában rendkívüli szellemi képességekkel rendelkezett. Hatéves korában adták iskolába, de tanulmányaival párhuzamosan már akkor mohón olvasta románul és idegen nyelveken az irodalmat és a történelmet. Tizenhárom éves korában cikket írt, amelyben külpolitikai eseményeket kommentált.

1888-ban befejezte Iaşi-ban a liceumot, s a Şcoala Normală Superioară kurzusait látogatta. Egy ideig a szocialista eszmék vonzották. A fiatal Iorga előadásokat tartott és a Contemporanul munkatársa lett. Tizenkilenc éves korában — amikor is egyik tanára „valóságos fenomen”-nek nevezte —, figyelembe véve rendkívüli képességeit, felmentéssel megkapta a nyelv-, irodalomtudományi és filozófiai licenciátust „magna cum laude” minősítéssel. Az ifjú tudósjelölt feleleteinek érettsége és széles látóköre meglepte a iaşi-i értelmiségieket, s Iorga a figyelem középpontjába került. A. D. Xenopol, egyik vizsgáztató tanára megállapította, hogy Iorga „kitűnő licenciátust szerzett, írásbeli dolgozatában az öt ívnyi latin szövegben nem volt egyetlen hiba sem, s az egy ív terjedelmű görög szövegben csak két ékezethiba”.

Xenopol és Alexandru Odobescu támogatásával Iorga külföldi ösztöndíjat kapott, s külföldön folytatta tanulmányait. Ugyanakkor arra törekedett, hogy az ottani levéltárakban újabb adatokat gyűjtsön a románokra — vagy szakterületén, az egyetemes történelemben addig ismeretlen kérdésekre — vonatkozóan. Később így emlékezett fiatalkori tanulmányai idejére: „Mennyi kellemes órát töltöttem a ferencrendiek celláiban; az ablakok kicsi zöld kertre nyíltak, ahol fehéren virágoztak az első barackfák, s a szemben levő ház erkélyéről fűrtökben lógtak a vörös virágok.”

Iorga értékes kutatásokat folytatott Génúában — ahol „fény, szivárvány és parfüm vesz körül mindent“ —, Milánóban, Firenzében, Rómában és Nápolyban, majd átment Franciaországba, ahol a párizsi École des hautes études-ben diplomát szerzett kitűnő dolgozatával, amelyet egy XIV. századi személyiségnek, Philippe de Mézièresnek szentelt. Franciaországból Németországba ment, ahol megvédte doktori disszertációját, amely egy másik nyugati középkori személyiséggel, Thomas III. marquis de Saluces-szel foglalkozott. Iorga csaknem fél évtizedig gazdagította ismereteit Olaszországban, Franciaországban és Németországban, aprólékos pontossággal és fáradhatatlan szorgalommal rengeteg dokumentumot gyűjtött, s tevékenysége révén már ebben az időszakban az európai középkor történetének kiváló szakemberévé vált.

Miután visszatért Romániába, 1894-ben (tehát alighogy betöltötte 23. életévét) elfoglalta az egyetemes történelem katedrát a bukaresti egyetemen. Élete végéig dolgozott ebben a munkakörben. Első ragyogó előadását 1894. november 1-én tartotta *Concepția actuală a istoriei și geneza ei (A jelenlegi történelemszemlélet és genezise)* címmel. A nagy történész sokoldalú tevékenységet fejtett ki, s szuggesztív egyénisége mély benyomást keltett kortársaiban. Foglalkozott irodalommal, előadásokat tartott, bejárta az egész országot, de főleg mint fáradhatatlan kutató tűnt ki. 1906-ban, 35 éves korában már több mint 100 kötete jelent meg; ezek közül kiemelkedik a román nép történetének kétkötetes összefoglalása. Ezt Gothában adták ki Karl Lamprecht nagy német történész ösztönzésére *Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen (A román nép története államformái keretében)* címmel. Nagy jelentőségű Bizánc történetének szintézise is, amely Londonban jelent meg. Ezt a két összefoglalást követte az az öt kötet — 1913-ban jelent meg az utolsó —, amely a török birodalommal foglalkozik. A rendkívül értékes munkát Gothában adták ki, s megjelenése a szerzőt végleg a világ historiográfusainak elismert személyiségei közé emelte. Iorga ugyanakkor példás szorgalommal kutatta saját népe történelmének alapvető kérdéseit, monográfiákat írt a hadsereg, kereskedelem, oktatásügy, irodalom és egyház történetéről.

Mindezzel párhuzamosan történelmi dokumentumokat és forrásokat adott ki. A román és külföldi levéltárakban végzett fáradhatatlan kutatásai meghozták gyümölcsüket. E kutatások hozzásegítették ahhoz, hogy hatalmas dokumentumanyagot gyűjtsön össze, amelyet tanulmányaiban értékesített, s a Román Akadémia Hurmuzaki-féle sorozatában vaskos forrásművekként kiadott. Létrehozott továbbá még két sorozatot *Acte și fragmente cu privire la istoria Românilor (A románok történelmére vonatkozó iratok és töredékek)*, valamint *Studii și documente cu privire la istoria Românilor (A románok történelmére vonatkozó tanulmányok és dokumentumok)* címmel. Az utóbbi — kizárólag Iorga munkája — több mint 30 kötetet ölel fel.

Nicolae Iorga nem zárkózott el kora kérdései elől. Előmozdította a tudomány terjesztését, főleg azokon a nyári kurzusokon, amelyeket 1908-tól Vălenii de Munte-ban szervezett. A romániai művelődési élet élenjárói közé tartozott. Ő maga is író volt, éveken át vezette a *Semănătorul* című folyóiratot, majd saját időszaki kiadványát, a *Neamul românesc* című lapot. Különösen említésre méltó kiállása a kizsákmányolt parasztság mellett: 1907-ben határozottan és következetesen védelmébe vette azokat a parasztokat, akik a nagy lázadásban részt vettek. Ekkor írta többek között a *Dumnezeu să-i ierte! (Isten bocsásson meg nekik!)* című politikai pamfletjét. A közélet kiemelkedő személyisége is volt, egyetemi tanár, 1911-től a Román Akadémia tagja, az egész világon elismert történész, aki nem zárkózott el elefántcsonttoronyába, hanem állandó kapcsolatot tartott a kultúrát szomjazó töme-

gekkel. Főleg a XX. század második évtizedében tevékenyen harcolt Románia állami egységéért. Az egyetemes történelem keretében elsőrendű fontosságot tulajdonított Délkelet-Európa s ezen belül saját nemzete történetének. Vasile Pârvan és Gheorghe Munteanu-Murgoci segítségével létrehozta a Délkelet-európai Tanulmányok Intézetét s megírta a balkáni népek történetének összefoglalását. 1914-ben megalapította a *Revista istorică* című folyóiratot, amelynek cikkeit javarészt ő maga írta.

Életének utolsó két évtizedében, a román állam egységének kiteljesülése után továbbra is nagy nemzetközi hírnévnek örvendett. Számos külföldi egyetem a *doctor honoris causa* címmel tüntette ki, több külföldi akadémia és tudományos társaság tagjává választotta. Előadásait, kurzusait Rómában, Párizsban, Oxfordban, Oslóban, Athénban és a világ tucatnyi más tudományos-művelődési központjában hallgatták. Megírta az emberiség történetének „szintézis-kísérletét“, amely hatalmas ismeretanyagra támaszkodott, s ismertette nevét az egész világon. Ő szervezte meg 1924-ben Bukarestben a világ első bizantinológiai kongresszusát, támogatta a világ historiográfusainak összefogását, a történelemtudomány nemzetközi bizottságának tagjaként élenjáró szerepet játszott a nemzetközi tudományos rendezvényeken.

Történetírói munkássága szerteágazó. Alig volt a történelemnek olyan területe, amelyen ne fejtette volna ki álláspontját, melynek a fejlesztéséhez ne járult volna hozzá. 1935 elejére megjelent köteteknek a száma meghaladta az ezret, a cikkei pedig megközelítette a tizenháromezretet. John L. Gering, a New York-i Columbia Egyetem professzora tehát joggal mondhatta róla, hogy „a legreprezentatívabb értelmiségi, ha csak nem a modern világ legnagyobb személyisége“.

Nicolae Iorga utolsó nagylélegzetű munkája az *Istoria Românilor* (A románok története) volt. Ebben a hatalmas, tízkötetes műben a nagy történész egy életen át felhalmozott ismereteit, tapasztalatait összegezte, s kifejeződött benne az a rendkívüli képessége, hogy a haza történetének tükrében mutassa be a világtörténelmet. Rendszeresen arra törekedett, hogy a román nép múltját az egész emberiség történelmének keretei közé helyezze, s ezért 1935—1936-ban megírta a háromkötetes *La place des Roumains dans l'histoire universelle* (A románok helye az egyetemes történelemben) című munkáját.

*Nicolae Iorga Vălenii de Munte-i háza
(Ioan Miclea-Mihale felvétele)*

Nicolae Iorga kitűnt az egyetemes történelem kérdéseinek gazdag, levéltári forrásokra épülő, részletekbe menő kutatásában, de nem kevésbé abban is, hogy igyekezett kiemelni az emberiség hosszú történetéből az uralkodó, jellegzetes vonásokat, és állandóan foglalkoztatták a szintézisek. Egyetlen román tudós sem volt annyira jelen a világ történetíróinak élvonalában, mint ő, s így nemzetközi szinten nagy elismerést szerzett a román történetírásnak. Iorga ellenezte ugyan a „történelmi metafizikát“, de nem volt idegen tőle az elmélet, és nem vetette meg a gondolatiságot az összeegyeztetett történelmi elemek kezelésében. Felfogása általában idealista volt, érződött rajta a romantika bizonyos hatása; ebben a vonatkozásban említhető az a patriarchális, idillikus látásmód, amellyel a román állami élet kezdeteit tárgyalta. Iorga látta a kölcsönviszonyt „valamely társadalom anyagi és gondolati elemei között“, de helytelenül a szellemi tényezőkre, az eszmék szerepére helyezte a hangsúlyt, idealista módon ennek rendelte alá az „anyagi formát“. Tagadta a természettudományi törvények létjogosultságát a történelemben, de a történelmi tényeket egyfajta rendszerbe foglalva vizsgálta, bizonyos „állandóságok“ létezését állapította meg, s hangsúlyozta „az emberi élet abszolút egységét tér és idő bármelyik pontján“. Tragikus halála olyan munka megírása közben érte, amely betetőzte volna nemcsak egyetemes történést, hanem elméleti tevékenységét is. Az Istorio-logia umana (Emberi historiológia), amelyhez összegyűjtötte az anyagot, s kidolgozását is megkezdte, ismét felszínre hozta volna nemcsak gazdag ismereteit, hanem alkotó készségét is. E mű előszavában rámutat: az események ábrázolása „megköveteli, hogy ne kronológiai sorrendben vagy valamilyen egyéni meggondolás alapján mutassuk be őket, hanem úgy, ahogyan azok együttműködnek és összefutnak egyetlen nagy eseményben, mindenekelőtt a legnagyobbban: magában az emberi életben“.

„Valamely nemzet élete — írta Iorga — állandóan összefonódik más népek életével, függ tőle és állandó hatással van rá.“ Ezt figyelembe véve a nagy történész érdeklődést tanúsított a románokkal szomszédos népek történelme iránt. Kiemelte — többek között — azt, hogy a román és a magyar nép „részben ugyanazon a területen él, számos vonatkozásban ugyanolyan életmódot folytat, történelme sok viszonylatban összekapcsolódott, s e népeknek, azon a helyen, ahol élnek, ugyanazt a hivatást kell betölteniük...“ Iorga a románok és magyarok életéről szólva arra is felhívta a figyelmet, hogy ki kell emelni azokat a momentumokat, „amelyekben az egész nép, egyik vagy másik oldalon, vagy csupán a nép egyes elemei együtt léptek fel a politika és művelődés bizonyos feladatainak teljesítéséért“, amikor is „hasznos tettet hajtottak végre általában az emberiség, különösképpen e két nép számára, amelyek közül az egyiket szeretem, mivel az enyém, a másikat pedig tiszteltem történelmi tetteiért és nagyszerű vonásaiért, melyeket máig megőrzött“. 1932-ben így vélekedett: „Nagy szerencse, hogy a gyűlölet csak a felső rétegekben létezik, s az újságok, a könyvek és az iskola terjeszti... Lent az azonos munkát folytató emberek megérthetik egymást. A román és magyar paraszt ugyanazon a földön él, s ha rájuk bízják a dolgokat és nem uszítják egymásra őket, az egykori jószomszédságban élnek tovább. A mesterségek, a kereskedelem megköveteli a kapcsolatokat, s e kapcsolatok nem hiányozhatnak pusztán azért, mert az egyik egy nyelvet beszél, a másik pedig más.“ Ugyancsak 1932-ben írta: „Ki kell józanítani őket tegnapi felbőszülésükből, mert ez a két nemzet számára — amelynek az egész világ érdekében nem szabad megsemmisítenie egymást — nemcsak emberi kötelesség, hanem megmaradásuk követelménye is.“

Iorga tevékeny szerepet játszott Románia politikai életében, de nem lépte át a polgári politikus álláspontjának korlátait. Pártvezér volt, rövid ideig pedig az ország miniszterelnöke. Filozófiai és politikai felfogásának korlátai tükröződtek közéleti

tevékenységében is. Munkásságát állandóan mély hazafiság hatotta át. Következé-
tesen hű maradt az állami egység, a haza függetlensége és szuverenitása eszméihez,
s egyszersmind arra törekedett — még akkor is, amikor nem látta világosan a kö-
vetendő utat —, hogy emelje a nép művelődésének és civilizációjának színvonalát.
Nem lépett túl a polgári demokratizmuson, de határozottan sikraszállt a fenyegető
hitlerista hullám ellen, amely a század negyedik évtizedében az emberiséget veszé-
lyeztette; ugyanakkor támadta a romániai vasgárdista-fasiszta mozgalmat. „A nyers
erő — írta — elpusztíthatja a jogot. De nem pusztítja el egyszer s mindenkorra,
mivel az az erő, amely a Jog forrása, végtelen.“ Iorga szerint „szétroncsolhatják a
határokat, a nemzetközi értekezletek elhatározhatják tartományok felosztását, sőt
meg is semmisíthetnek egy nemzeti államot. De ne féljete! a nemzet utat tör
magának, és gyakran sokkal teljesebben jelentkezik, mint ama csapás előtt, ame-
lyet az ellenség halálosnak gondolt“. Következtes hite, határozott állásfoglalása a
hitlerizmussal és a Vasgárdával szemben elvezetett 1940 novemberének tragikus
napjához, amikor a vasgárdisták elhurcolták családja köréből, és galád módon meg-
gyilkolták.

Iorga halála egy felvilágosult elmének, rendkívüli tudományos személyiségnek,
a világ egyik legnagyobb történészének, a humanistának és hazafinak az elvesztését
jelentette. E harcós tudós számára a történelemnek nem voltak határai, mivel
szenvedélyesen érdeklődött minden iránt, minden kérdésben volt valami mondani-
valója és tudott is valamit mondani. Állandó kapcsolatot tartott fenn a néppel,
amelyből kiemelkedett, s a legnagyobb megértéssel fordult az egész emberiség felé.
Lánglelkű hazafi volt, aki ugyanakkor a népek barátja, a megértés és az együttmű-
ködés híve maradt. Alaposan ismerte a történelmet, s ez szüntelenül megerősítette
abban a hitében és törekvésében, hogy szolgálja a béke, az igazságosság világmé-
retű ügyét. Nagy műveltségű tudós volt, rendkívüli irodalmi, értelmi képességekkel
rendelkezett. Lenyűgöző egyéniségével kiemelkedett a század nagy személyiségei
közül, s mint tudós egy pillanatra sem tévesztette szem elől kötelességét. Neve ép-
pen ezért kitörölhetetlenül bekerült az emberi művelődés azon nagyjainak arany-
könyvébe, akik képességeikkel, szorgalmukkal utat nyitottak a haladásnak és ma-
gas szinten érvényesítették az emberi személyiséget.

